

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК (до 1939 — Станіславів, до 1962 — Станіслав) — місто обласного значення, адміністративний, економічний, культурний центр Івано-Франківської області. Знаходиться у пн.-сх. частині Івано-Фр. обл., у Передкарпатті, у межах річки Бистриці-Надвірнянської та Бистриці-Солотвинської (притоки Бистриці, бас. Дністра). Площа 38,9 км² (0,3 % тер. Івано-Фр. обл.). Насел. 218 359 осіб (2001, складає 102,0 % до 1989): українців — 91,8 %, росіян — 6,4 %, поляків — 0,3 %, білорусів — 0,3 %, євреїв — 0,12 %. Вузол залізниць і автомоб. шляхів; аеропорт. Транспортна інфраструктура: тролейбусні (8) та автобусні (міських і приміських — 86) маршрути. Івано-Фр. міськраді підпорядк. навколишні села Вовчинець, Крихівці, Микитинці, Угорники, Хриплин. Міста-побратими: Бая-Маре, Орадя, Тиргівіште (усі — Румунія), Жешув, Хшанув, Ополе, Зелена Гура, Рибник, Томашув-Мазовецький, Дільниця Охота, Свідниця, Люблін (усі — Польща), Брест (Білорусь), Ніредьгаза (Угорщина), Серпухов, Сургут (обидва — РФ), Тракай (Литва), Єлгава (Латвія).

На тер. сучас. І.-Ф. знайдено археол. пам'ятки доби неоліту, бронз. віку та трипіл. культури. Місто виникло на місці сіл Пасічна, Княгинин і Заболоття (уперше згадується 1437). У 1654 ці землі у родини Жечковських викупив краків. воєвода та великий корон. гетьман Станіслав Потоцький (Ревера). Знач. внесок у розвиток міста зробив його син Андрій. Наприкінці 1650-х рр. він одночасно з відбудовою Галиц. замку розпочав побл. Заболоття спорудження міста-фортеці. За зразок було взяте Замостя (нині Люблін. воєводства, Польща). Фортецю споруджено за короткий термін за проектом Ф. Корассіні з Авіньйона (Франція) у формі правил. шестикутника з шістьма бастіонами. Її будували за остан. словом новіт. фортифікац. науки, яка вже не передбачала традиц. середньовіч. башт, бійниць у стінах, бойового помосту для захисників із внутр. сторони. На вістрях шестикутника були розташ. бастіони — зовн. п'ятикутні укріплення, що дозволяли здійснювати фланг. мушкет. обстріл уздовж стін. Попереч. розріз стін складав земляний вал завширшки 20–30 м, зміцнений ззовні дубовими колодами. Також звели дерев'яний замок для власника (офіційно маєтки на Прикарпатті відійшли до А. Потоцького 1667 після смерті батька). 1662 А. Потоцький надав фортеці та поселенню Станіславів (назвав на честь свого сина та батька) Магдебур. право. Наступ. року польс. король Ян II Казимир Ваза підтвердив його та затвердив міський герб. А. Потоцький видав окремі привілеї для євр. і вірм. громад, дозволив укр. громаді побудувати церкву та заснувати при ній братство, домогся звільнення

мешканців міста й переселенців від сплати податків на 20 р. 1668 остаточно сформовано розселення різних громад на тер. фортеці: українці та поляки мешкали у пн.-сх. частині міста, вірмени — у сх., євреї — у пд. 1669 створ. колегіат, при якому діяла академія — філія Краків. університету. Ринк. площа й ратуша (1695, арх. К. Бенуа; нині Івано-Франківський краєзнавчий музей) Станіславова у дещо зміненому вигляді збереглися донині. Проектування та спорудження міста провадили за стандартами і нормами франц. буд. школи. Графічно-метрол. аналіз міської структури вказує на її унікальність у Сх. Європі. 1672 дерев'яні укріплення частково замінені на цегляні, зокрема зведено Галиц. і Тисмениц. вежі — в'їзні брами в місто. 1682 завершено будівництво палацу Потоцьких, 1703 — костелу Пресвятої Діви Марії (нині Івано-Франківський обласний художній музей), 1762 — вірм. церкви (нині церква Покрови Пречистої Діви Марії), 1763 — єзуїт. костелу (нині собор Воскресіння Господнього). 1676 місто безуспішно намагалися здобути турецько-татар. війська. Вони зруйнували його пд. і сх. передмістя. У 1670-х рр. Станіславів, маючи вигідне геогр. розташування на торг. шляху зі Львова до гирла Дунаю, став торг., ремісн. і політ. центром. До серед. 18 ст. існувало 20 цехів — шевські, кравецькі, візницькі, кушнірські, римарські, котлярські, пушкарські. 1690 у місті заснували свій осередок ченці ордену тринітаріїв, 1716 — єзуїти. 1769 більшість вірм. громади залишила Станіславів і переселилася за запрошенням австр. уряду на Закарпаття. 1767 засн. найстаріше пром. підприємство міста — пивовар. завод. Після 1-го поділу Польщі 1772 Станіславів перейшов під владу Австрії (від 1867 — Австро-Угорщина) та став адм. центром Станіславів. округу. 1786 австр. уряд підтвердив торг. і ремісн. привілеї міста. Після банкрутства П. Потоцького (Потоцькі були актив. учасниками кількох конфедерацій, повстання під проводом Т. Костюшка, підтримали Наполеона, перебували в опозиції як до Росії та її ставленика С. Понятовського, так і до Австрії) місто з передмістями перейшло у власність казни. Унаслідок знесення мурів фортеці (1804 вийшов імператор. указ) відбулося злиття середмістя з передмістями. До 1820-х рр. із фортеч. каменю та цегли викладено 4 площі, 24 вулиці, змуровано низку будинків. Рештки фортеч. стін збереглися у Фортеч. провулку. У 1-й пол. 19 ст. прокладено шосейні дороги Стрий--Станіславів--Коломия--Кути, Новий Сонч--Самбір--Дрогобич--Стрий--Станіславів--Коломия--Чернівці. У цей час відбувалося 5 ярмарків на рік, діяли 2 кондитер. підприємства, ф-ка лікерів, 4 броварні, гуральня, 12 водяних млинів, 5

цегелень, друкарня. Громад. життя сколихнула революція 1848. У Станіславіві створ. «Руську раду», організовано загін Нац. гвардії, почала виходити перша газета; до новоствор. парламенту обрано депутатів-українців. 1866 через Станіславів прокладено залізницю Львів-Чернівці. Водночас відкрито Цісар.-королів. гол. машинні майстерні (нині [Івано-Франківський локомотиворемонтний завод](#)). Досить швидко Станіславів став вузл. станцією, від якої відходило 5 залізнич. колій, зокрема на Калуш, Галич, Коломию, Надвірну (нині міста Івано-Фр. обл.). Від 1867 — повіт. центр. За даними Львів. торг.-ремісн. палати, 1871 у Станіславіві та його околицях працювало 2 гуральні, 2 броварні, 3 парових тартаки, 4 гарбарні, 2 друкарні, картонна ф-ка, ф-ка штуч. добрив, завод з виробництва мазуту. У 1890-х рр. діяло 14 кредитно-банків. установ, переважно філій львів. і віден. банків. 1876 на вулицях міста з'явилось газове освітлення. 1877 з ініціативи відомих вчених і громад. діячів Є. Желехівського та братів Заклинських створ. філію товариства «Просвіта». 1888 засн. шкір-завод Я. Маргошеса. Від 1905 із трьох напівкустар. майстерень, що виробляли с.-г. знаряддя, сан.-тех. крани, ремонтували ваги, веде свою історію сучас. [Івано-Франківський завод «Промприлад»](#). Під час 1-ї світової війни за Станіславів точилися запеклі бої між австро-угор. і рос. військами. У місті тричі змінювалася влада. Частину істор. забудови міста зруйновано (зокрема під час т. зв. 1-ї станіславів. битви у лютому 1915 пошкоджено ратушу, яку росіяни обрали під обсерваторію та спостереж. пункт), а згодом відновлено вже у новіт. архіт. формах. Після розпаду Австро-Угор. імперії 1918 створ. ЗУНР, а Станіславів протягом січня-травня 1919 був її столицею. У ці часи тут побували визначні укр. діячі В. Винниченко, М. Грушевський, Є. Коновалець, С. Петлюра. 1919-39 — у межах кордонів Польщі, від 1939 — УРСР. Від 1921 — адм. центр воєводства Польщі, від 1939 — обл. центр і 1940-59, 1966-82 — райцентр УРСР. 1732 мешкало 3321 (українців і поляків — 1406, вірмен — 333, євреїв — 1582), 1880 — 18 626 (українців — 2794, поляків — 5584, вірмен — 90, німців — 135, євреїв — 10 023), 1921 — 51 391 (українців — 8441, поляків — 21 581, німців — 1076, євреїв — 20 208) осіб. Наприкінці 1920-х — на поч. 1930-х рр. у Станіславіві функціонували 2 польс. і 1 укр. муз. школи, 1 євр. і 1 укр. артистич. товариства, укр. театр ім. І. Тобілевича, польс. театр ім. С. Монюшка, 2 євр. аматор. трупи, регіон. музей «Покуття», публічна бібліотека на 30 тис. книг, низка приват. б-к і читалень, 14 держ. шкіл, 4 держ. гімназії, 4 учител. семінарії. Станіславів був одним із центрів, окрім Коломиї та Львова, видання 3-том. «Української загальної енциклопедії» (1930-35). У 1932 в місті було 1565 торг. фірм (належали 127-ми польс., 55-ти укр. купцям), щороку відбувалося 4 великих ярмарки, щочетверга — місц. торги. 1930 введено в експлуатацію Станіславів. електростанцію (нині «Прикарпаттяобленерго»).

Найбільшими підприємствами наприкінці 1920-х рр. були ф-ки рільн. машин «Vis», ланцюгів і кованих виробів, фаянс., мех. ваг Майора, ливарня заліза та бронзи Зільбера, ткальня полотна, друкарня Данкевича, 4 цегел. заводи (кустарні підприємства: 5 перукарень, 12 млинів, 5 гарбарень, заводи з виробництва солодкої води, асфальту, парафіну, кераміки), 1938 — паровозоремонт. завод, електростанція, рафінерія нафти Габера, ватна ф-ка Мендельсона, шкірзавод Я. Маргошеса, кондитер. ф-ка «Локарно», друкарня Хованця. Перед відходом Червоної армії військами НКВС у місті вбито бл. 1,5 тис. осіб. 1989 у ліс. урочищі [Дем'янів лаз](#) виявлено місце масових поховань жертв комуніст. терору 1939-41 (знайдено рештки понад 500 осіб). Під час нім.-фашист. окупації (2 липня 1941 — 27 липня 1944) місто входило до Генеральної губ. У Станіславі та його околицях нацисти вбили понад 100 тис. мирних жит. До серед. 1950-х рр. вели збройну боротьбу загони ОУН-УПА. Відповідно до перепису насел., проведеного нім. владою, в грудні 1941 у Станіславі мешкало 19 707 поляків, 16 819 українців, 8900 німців, 1576 фолькдойчерів. 1959 нараховувалося бл. 66,5 тис., 1979 — 149,7 тис. осіб. 1962 місто перейменовано на честь видат. письменника та громад. діяча *І. Франка*. 2009 пром. підприємствами І.-Ф. реалізовано продукції у відпуск. цінах (без ПДВ і акцизу) на 2390,5 млн грн. Серед провід. підприємств машинобудування — [Івано-Франківський арматурний завод](#), [Івано-Франківський завод «Пресмаш»](#), [«Карпати»](#), локомотиворемонт. завод, [«Промприлад»](#), [«Родон»](#), [«Автоливмаш»](#), [«Екстім»](#), [«Електролюкс-Україна»](#), [«Індуктор»](#), [«Мікрол»](#), 63-й котел.-зварювал. завод; хім. промисловості — [«Полімер»](#); харчової промисловості — [«Екопродукт»](#), [Івано-Франківська харчосмакова фабрика](#), [«Залізнична пекарня»](#), [«Ласощі»](#), [«Лігос»](#), м'ясокомбінат, м'ясокомбінат, об'єдн. спирт. і лікеро-горілчаної промисловості, [«Полонина»](#), птахокомбінат, хлібокомбінат; легкої промисловості — [Івано-Франківське виробничо-торговельне швейне підприємство «Галичина»](#); деревооброб. промисловості — лісокомбінат. У І.-Ф. — [Івано-Франківський національний медичний університет](#), [Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу](#), [Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника](#), [Івано-Франківська теологічна академія УГКЦ](#), [Івано-Франківське музичне училище ім. Д. Січинського](#), [Івано-Франківський коледж фізичного виховання](#), Зх.-укр. екон.-правничий університет, Інститут менеджменту Терноп. академії нар. господарства, Івано-Фр. філія Відкритого міжнар. університету розвитку людини «Україна»; 42 заг.-осв. навч. заклади (2 приватні школи, навч.-реабілітац. центр для дітей з особливими потребами, 3 спеціаліз. школи з поглибленим вивченням іноз. мов, 3 гімназії, природн.-матем. ліцей, заг.-осв. школа-ліцей, заг.-осв. школа-інтернат), 27 ясел-садків, 5 шкіл-садків; міський

Центр дит. та юнац. творчості, міська дит. екол. станція, міський Центр наук.-тех. творчості учнів. молоді, міський Центр дозвілля для дітей та юнацтва, дит.-юнац. пласт. центр, СДЮШОР, 2 ДЮСШ, Центр патріот. виховання учнів. молоді ім. С. Бандери, міжшкіль. навч.-вироб. комбінат; [Гірського лісівництва Український науково-дослідний інститут ім. П. Пастернака, Івано-Франківський інститут агропромислового виробництва НААНУ](#); Центр. Нар. дім, міський Нар. дім, муніцип. Центр дозвілля, 3 дит. муз. школи, дит. художня школа, дит. хореограф. школа, міська центр. бібліотека та її 17 філій (з них — 2 дит. б-ки; книжк. фонд становить 481 957 прим.), [Івано-Франківська обласна наукова медична бібліотека, Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка, Івано-Франківська обласна філармонія, Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок ім. Марійки Підгірянки, Івано-Франківський обласний український музично-драматичний театр ім. І. Франка, кінотеатри «Космос», «Люм'єр», Івано-Фр. краєзнавчий музей \(відділ — Літературний музей Прикарпаття\), Івано-Фр. ХМ, \[Визвольних змагань Прикарпатського краю Музей, Довбуша Олексі Історико-меморіальний музей\]\(#\), музеї освіти Прикарпаття, жертв комуніст. терору, побуту та етнографії Зх. регіону, родин. професій, історії «Прикарпаттяобленерго»; центр. міська клінічна лікарня, міська клінічна лікарня, міська дит. клінічна лікарня, міський клініч. полог. будинок, 4 міські поліклініки, міська стоматол. поліклініка, міська дит. стоматол. поліклініка, станція швидкої невідклад. мед. допомоги; 13 готелів, 3 мотелі; відділ. 27-ми банків. ЗМІ: обл. ТРК «3-студія»; радіо «Західний полюс», «Дзвони», «Вежа»; газети \[«Галичина», «Західний кур'єр», «Прикарпатська правда», «Анонс-контракт», «Галицький кореспондент», «Репортер», «Світ молоді»\]\(#\). Традиційним у І.-Ф. стало відзначення Дня міста з концертами мист. і фольклор. колективів \(травень\), проведення Різдвяного параду вертепів \(7–14 січня\), всеукр. фестивалю мист. колективів «Прикарпатська весна» \(травень\), фестивалю нац.-патріот. пісні та поезії «Воля» \(жовтень непар. років\), бієнале сучас. мистецтва «Імпреза», фестивалю «Свято ковалів» і худож. виставки «Орнаментальне ковальство» \(травень\), фестивалю «Карпатський вернісаж», фестивалю старожитностей і гуцул. етносу «Галиц. старовина» \(жовтень\), міжнар. фестивалю хор. музики «Передзвін», Всеукр. конкурсу хор. музики ім. Д. Січинського, фестивалю молодіж. музики «Едельвейс», фестин духов. музики «Від Різдва до Великодня». Нар. аматор. колективи: чол. вокал. ансамбль «Черемош», жін. вокал. ансамбль «Смерічка», хор. колективи «Золота заграва», «Первоцвіт», «Прикарпаття», чол. хор. капела «Червона калина», хор. капела «Бескид», ансамбль нар. танцю «Візерунки», драм. колектив «Думка», кіностудія «Верховина»; муніцип. колективи: тріо бандуристок, оркестр нар. музики «Рапсодія», естрадно-симфоніч.](#)

оркестр, оркестр духової музики, камер. хор «Галицькі передзвони», хор. капела бандуристів, квартет саксофоністів «Джаз-класік». Функціонує нац. ансамбль пісні і танцю «Гуцулія». Спорт. команди: «Прикарпаття» (футбол), «Ураган» (футзал), «Говерла» ([баскетбол](#)), «Ватра» (хокей). Реліг. громади: 33 — УГКЦ, 10 — УПЦ КП, 5 — УАПЦ, по 3 — УПЦ МП та свідків Єгови, по 2 — РКЦ, християн віри євангельської, євангел. християн-баптистів та адвентистів сьомого дня, 1 — юдеїв. У місті — 560 пам'яток архітектури та містобудування. Пам'ятка історії нац. значення — міський сквер, де поховані відомі культурні та громад. діячі 19 — поч. 20 ст., зокрема фольклорист [М. Бучинський](#), поети М. Гославський, К. Свідзинський, композитор, диригент, публіцист [К. Січинський](#); пам'ятка монум. мистецтва нац. значення — пам'ятник А. Міцкевичу (1898, скульптор Т. Блотницький; реконструйовано 1989). Встановлено також пам'ятники І. Франку та С. Бандері. Серед видат. уродженців — політ. діяч, економіст, Герой України [Ю. Оробець](#), історики 19 ст. С. Баронч і Ф.-К. Захарієвич, лікар-кардіохірург [Р. Вітовський](#), актор, режисер, письменник [І. Трембицький](#), письменники [С. Алексієвич](#), [Ю. Андрухович](#), [В. Єшкілев](#), [Т. Прохасько](#), співачки [О. Любич-Парохоняк](#), [І. Маланюк](#), актор театру та кіно, засл. арт. України [В. Лінецький](#), церк. діяч УГКЦ [В.-В. Величковський](#), амер. економіст, посол США у ФРН А. Бернс, фахівець у галузі фіз. виховання та спорту [О. Вацеба](#), спортсмени [В. Вірастюк](#) і [В. Пономаренко](#). З містом пов'язані також життя та діяльність письменників І. Вагилевича, Ф. Карпінського, [О. Левицького](#), [Д. Лукіяновича](#), А. Могильницького, М. Романовського, [М. Яцків](#), публіциста, економіста-статиста В. Навроцького, літературознавця, громад. діяча [О. Терлецького](#), етнографа та фольклориста [В. Гнатюка](#), історика [Ю. Целевича](#). На станіславів. сценах виступали співаки Л. Голинський, С. Крушельницька, М. Менцинський, О. Мишуга, артисти В. Блавацький, М. Дмитракова, М. Заньковецька, Ф. Лопатинська, І. Рубчак, М. Садовський; керували хорами Я. Барнич, В. Безкоровайний, Д. Котко. У забудові Станіславова брали участь архітектори, скульптори, художники та інж. К. Бенуа, М. Бринський, Т. Ковальський, Ф. Корассіні, Я.-Т. Кудельський, Ю. Макаревич, А. Манастирський, Я. Сілецький, М. Сосенко, С. Треля, Е.-Р. Фабіянський, Ф. Януш.

Рекомендована література

1. S. Barącz. Pamiątki miasta Stanisławowa. Lwów, 1858 (укр. перекл. Р. Процака – Пам'ятки міста Станіславова. Ів.-Ф., 2007); Альманах Станіславівської землі: 36. мат. з історії Станіславова і Станіславщини. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. Т. 1;
2. 1985. Т. 2;
3. Нью-Йорк; К.; Ів.-Ф., 2009. Т. 3;
4. Галюк Б., Шеремет О. Івано-Франківськ: Путів. Уж.,

- 1979;
5. Грабовецький В. В. Нариси історії Івано-Франківська. Ів.-Ф., 1989;
6. Арсенич П. Станіславів – столиця ЗУНР. Ів.-Ф., 1993;
7. Полек В. Коли засновано Івано-Франківськ? // Рідна земля. 1994, 6 трав.;
8. Гаврилів Б., Бойчук З. Історія Івано-Франківська в хронології. Ів.-Ф., 1994;
9. Івано-Франківськ: минуле і сучасне: Тези доп. наук. конф., присвяч. 335-літтю заснування Івано-Франківська. Ів.-Ф., 1997;
10. Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р. Літопис Івано-Франківська (Станіслав): Істор. хроніка міста з 1662 року. Ів.-Ф., 1998;
11. Місто для людей: З життя міста [Івано-Франківська]. Ів.-Ф., 1999;
12. Левицький О. Непокараний злочин: Мат. офіц. експертизи ексгумов. кістк. останків жертв Станіслав. тюрми НКВС, виявлених в Дем'ян. лазі, в похованні на мемор. кладовищі в центрі Івано-Франківська. Ів.-Ф., 1999;
13. Бурнашов Г. Дем'янові лазі. Ів.-Ф., 2000;
14. Івано-Франківськ: місто прогресу і успіху. Л., 2000;
15. Андрухів І., Француз А. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959): Сусп.-політ. та істор.-правовий аналіз. Ів.-Ф., 2001;
16. Грабовецький В. В., Гаврилів Б. М., Карась Г. В. Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури. Ів.-Ф., 2001;
17. Головачанська У. О., Шокалюк О. І. Івано-Франківськ: (Пам'ятки, історія). Ів.-Ф., 2002;
18. Бершадська Т. Мій Івано-Франківськ. Ів.-Ф., 2005;
19. Грабовецький В., Бабій В. Місто Івана Франка. Ів.-Ф., 2006;
20. Бондарев І. Фортеця на Волоському тракті. Ів.-Ф., 2007;
21. Головатий М. Етюди старого Станіслава. Ів.-Ф., 2007;
22. Івано-Франківськ: Енциклопед. довід. Ів.-Ф., 2010.
- І. М. Бондарев, М. І. Головатий, І. З. Панчишин, З. Б. Федунків*

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Івано-Франківськ / І. М. Бондарев, М. І. Головатий, І. З. Панчишин, З. Б. Федунків // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13412>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).